

PSICOLOXÍA XURÍDICA DAS FORZAS E CORPOS DE SEGURIDADE DO ESTADO

Colexio Oficial
de Psicoloxía
de Galicia

Guía elaborada polo **Grupo de Traballo de Psicoloxía Xurídica das Forzas e Corpos de Seguridade do Estado do Colexio Oficial de Psicoloxía de Galicia.**

Integrantes: Andrea Abilleira Escudero, Ángela Díaz del Río Lago, Patricia Fernández Varela, María Isabel Rodríguez Prego, Victoria Romero Vieira, Milagros Martínez García.

Coordinadora: María Filomena Garrido Blanco.

Revisor: José Manuel Quintana Touza.

D. L. C 106-2019

1. MARCO CONCEPTUAL. PSICOLOXÍA XURÍDICA.

A psicoloxía xurídica pode ser definida como unha ampla área de traballo e investigación psicolóxica especializada, cuxo obxecto de estudo é o comportamento dos actores xurídicos no ámbito do Dereito, a Lei e a Xustiza (Consello Xeral de Colexios Oficiais de Psicólogos, 1998), entendéndose por esta última as forzas e corpos de seguridade (FCS), Administración de Xustiza e Institucións Penitenciarias (Muñoz, Manzanero, Alcázar, González, Pérez e Yela, 2011). Aínda que, ata o momento, non se chegou a establecer como área de especialización oficial, a súa existencia está plenamente constatada como área de coñecemento propia, sendo recoñecida por asociacións e organizacións a nivel mundial e contando con criterios, técnicas e procedementos de actuación propios e validados cientificamente.

Neste sentido, habemos de sinalar que o noso país representa un importante referente no desenvolvemento internacional desta materia, mostra diso son dous fitos de gran relevancia como a creación da Sociedade Española de Psicoloxía Xurídica e Forense (SEPJF) en 2006, que une cada vez máis a un maior número de académicos e profesionais do campo, e a promoción por parte da SEPJF da revista *The European Journal of Psychocholy Applied to Legal Context*, que forma parte de *Web of Science* e recolle a maior porcentaxe de artigos publicados nas WOS a nivel internacional (Osca-Lluch, González-Sala e Fonseca, 2014).

Podemos afirmar, pois, que a psicoloxía xurídica experimentou un grande avance durante os últimos anos, e se atopa perfectamente implantada na nosa sociedade, recoñecida como unha das áreas da psicoloxía con maior proxección de futuro (Manzanero, 2015). O estado actual da disciplina non pode entenderse sen considerar as súas diferentes áreas de traballo, aínda que a clasificación das mesmas non é unanimemente compartida, debido ás peculiaridades culturais, científicas e de lexislación de cada país (Fariña, Arce e Novo, 2005). Parece, entón, que non debemos asumir a existencia dunha única psicoloxía xurídica, senón que máis ben se trata dunha disciplina que engloba múltiples contidos e áreas. A psicoloxía xurídica configúrase, así, como especialidade que desenvolve un amplo e específico ámbito entre as relacións do mundo do dereito e a psicoloxía, tanto na súa vertente teórica, explicativa e de investigación, como na aplicación, na avaliación e no tratamento. Comprende o estudo, explicación, promoción, avaliación, prevención e asesoramento e/ou tratamento daqueles fenómenos psicolóxicos, condutuais e relacionais que inciden no comportamento legal das persoas, mediante a utilización de métodos propios da psicoloxía científica e cubrindo, por tanto, distintos ámbitos e niveis de estudo e intervención (Consello Xeral de Colexios Oficiais de Psicólogos, 1998; De Nicolás, 1995).

Así, pódense asumir como áreas de actuación da psicología xurídica as seguintes:

- Psicología xudicial/forense.
- Psicología penitenciaria.
- Psicología criminal e da delincuencia.
- Psicología das forzas de seguridade.
- Psicología das forzas armadas.
- Vitimoloxía.
- Mediación.
- Psicología xurídica da familia.
- Psicología xurídica do menor.

Cada un destes campos, que *a priori* compoñen a psicología xurídica, á súa vez goza de interdisciplinabilidade con outras áreas (psiquiatría, medicina legal, criminoloxía, traballo e educación social) que deben contribuír a un enriquecemento común.

O obxecto desta guía é centrarnos na análise do campo da *psicología xurídica dos corpos e forzas de seguridade*, atendendo á estrutura destes organismos no noso país e abarcando algún elemento da *psicología criminal*.

2. PSICOLOGÍA XURÍDICA NAS FORZAS E CORPOS DE SEGURIDADE.

A relación entra a psicología e o labor policial é alongada, innegable e cun grande abanico de posibilidades de aplicación. Aínda que inicialmente esta relación se reducía ás tarefas de psicólogos e psicólogas no ámbito da selección, formación e asistencia, a psicología tamén se fixo oco no labor operativo policial. Así, cada vez máis, os corpos policiais de distintos países, inclusive España, introduciron de maneira progresiva a profesionais da psicología para apoiar á función dos seus membros e estruturas organizativas (Jiménez, 2015). Desta maneira, a presenza de psicólogos e psicólogas nas estruturas policiais occidentais é hoxe unha realidade asentada e con perspectivas de futuro.

As dúas institucións policiais de ámbito estatal en España, Garda Civil e Corpo Nacional de Policía foron incorporando durante as últimas décadas, estas figuras e os coñecementos da psicología ao quefacer diario dos/as profesionais das forzas e corpos de seguridade (FCS). Tal como recolle Yagüe (1994), dado que se trata de organizacións cuxa labor ten efecto sobre as persoas, son obxectivo lóxico da psicología. Con todo, a psicología das forzas de seguridade, así como das forzas armadas, podería considerarse como a rama máis descoñecida dentro do espazo profesional da materia.

Pódense distinguir dúas modalidades de aplicación da psicología xurídica no ámbito profesional das forzas e corpos de seguridade (FCS) que serán expostas nesta guía. Por unha banda a psicología policial, que comprende as tarefas de selección, formación e asistencia, e por outro, a psicología criminalista, que se encarga da aplicación dos coñecementos da psicología á investigación policial e de como os seus principios e técnicas poidan aumentar a eficacia dos corpos policiais no desenvolvemento dunha investigación.

3. PSICOLOXÍA CRIMINALISTA.

A criminoloxía forense pódese definir como a rama aplicada da ciencia criminolóxica baseada na recolección, análise e presentación de datos científicos estruturada en forma de informe pericial, susceptible de empregarse na contorna xudicial coa finalidade de servir como ciencia auxiliar do sistema xudicial (Soria e Sáiz, 2006; Soria e Simó, 2015). Pola súa banda, a psicoloxía criminalista é definida como a rama da psicoloxía xurídica que se ocupa da aplicación dos coñecementos da psicoloxía aos procesos de investigación criminal de delitos e faltas (González, 2015; Muñoz *et al.*, 2011). Aínda que ámbalas dúas comparten contexto, asúmese que os profesionais da psicoloxía criminalista se encargan, non soamente de analizar o comportamento criminal do autor do delito, senón tamén da análise de vítimas e testemuñas (González, 2015).

A psicoloxía, en tanto que ten como obxectivo principal o estudo da conduta e os procesos mentais, co fin de atopar as súas leis reguladoras e con elas poder predicir as posibles condutas futuras (Sáiz e Sáiz, 2006), constitúe unha achega de indubidable valor para lograr entender a desviación da conduta normal do individuo cara ao delito. Con todo, a psicoloxía aplicada á investigación criminal pode considerarse un ámbito aínda novo dentro da psicoloxía xurídica en España (González, 2015; López de la Piedra, 2016; Muñoz *et al.*, 2011).

Do mesmo xeito que outras ciencias como a bioloxía, a química ou a física, a psicoloxía tamén se fixo oco dentro do labor operativo policial, axudando cada vez máis aos investigadores criminais das forzas e corpos de seguridade. Así, os coñecementos e técnicas da psicoloxía aplícanse ao labor das FCS en materia de entrevista policial, valoración de credibilidade en testemuños, perfís criminais, etc. Tal como recolle González (2015), aos/ás psicólogos/as criminalistas correspóndelle especializarse nestes coñecementos de aplicación nas FCS cun triplo obxectivo: a) desenvolver técnicas de investigación criminal e formar aos investigadores para poñelas en práctica, b) colaborar coas autoridades xudiciais auxiliando ao xuíz/a nas dilixencias requiridas e emitindo informes técnico-periciais, e c) intervir de forma directa nos casos de maior dificultade, prestando apoio sobre o terreo ás unidades de investigación.

Desta maneira, tanto no Corpo Nacional de Policía como na Garda Civil, existen psicólogas e psicólogos criminalistas que asumen ditas funcións. Na Garda Civil, as tarefas de psicoloxía criminalista desenvólvense na Sección de Análise do Comportamento Delituoso (SACD), adscrita á Unidade Técnica de Policía Xudicial (Figura 1). Esta sección nace en 1995 como un reflexo de unidades análogas existentes en institucións policiais internacionais como a Unidade Científica da Conduta (Behavioural Science Unit) do FBI (Federal Bureau Investigation) estadounidense. Con posterioridade, en 2011, créase no Corpo Nacional de Policía a Sección de Análise de Conduta (SAC), adscrita á Unidade Central de Intelixencia Criminal onde se integran os/as psicólogos/as criminalistas deste corpo (Figura 2).

As tarefas propias da psicoloxía criminalista que se desenvolven no seo das forzas e corpos de seguridade do Estado, aínda que con variacións en función do corpo do que se trate, pódense clasificar en tres fundamentais, tal como se recolle na Figura 3.

Figura 1. A Sección de Análise do Comportamento Delituoso (SACD) na estrutura da Garda Civil. Real Decreto 770/2017, de 28 de xullo.

Figura 2. A Sección de Análise de Conduta (SAC) na estrutura do Corpo Nacional de Policía. Real Decreto 770/2017, de 28 de xullo.

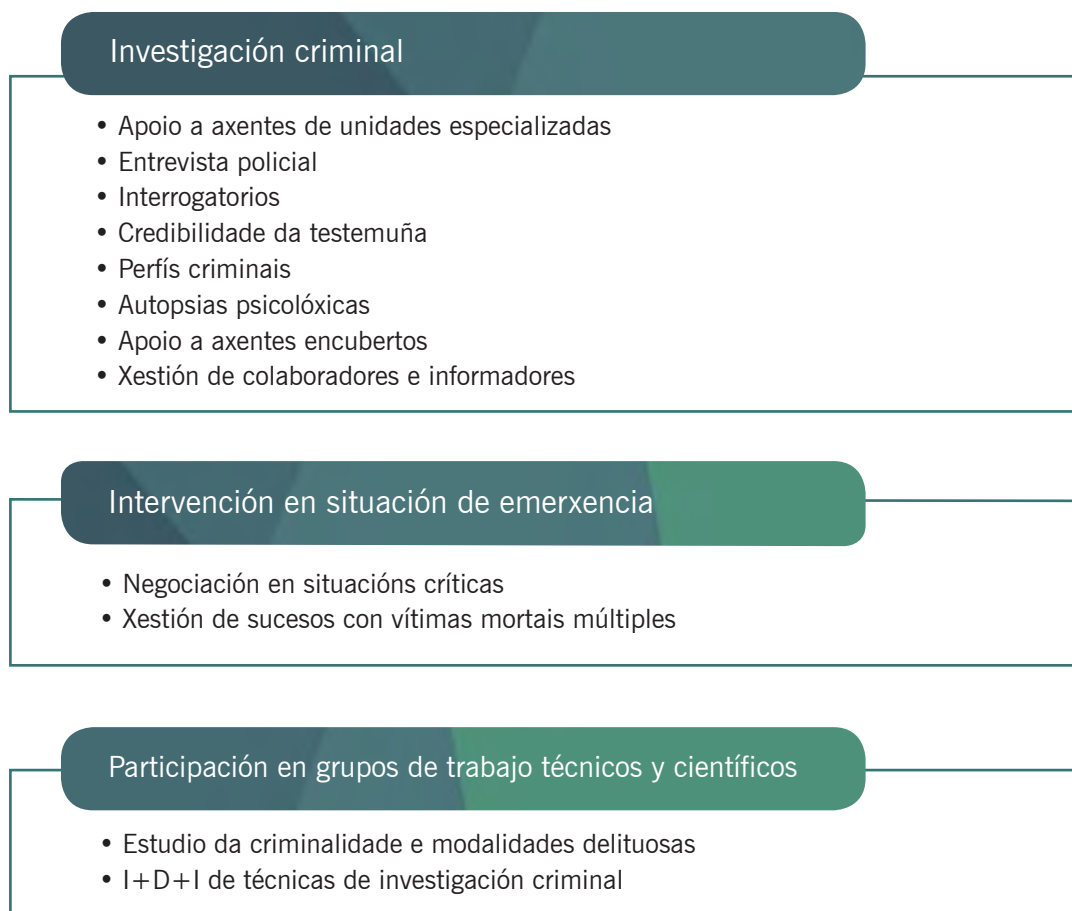

Figura 3. Funcións da psicología criminalista nas FCSE, elaborado a partir de González (2015).

3.1. Funcións e procedementos da psicología criminalista.

3.1.1. Investigación criminal.

O obxectivo común de todos os profesionais que participan nas investigacións criminais (p. ex.: axentes policiais, fiscais, avogados/as ou xuíces/as) é o de reconstruír da forma máis exacta posible como ocorreron os feitos que se investigan e esclarecer que persoas víronse realmente implicadas.

Para iso, os/as investigadores empregan numerosas técnicas resultantes da adaptación ao mundo policial dos coñecementos de distintas disciplinas científicas como a bioloxía, medicina legal, criminalística ou a criminoloxía. En analogía con estas ciencias, a psicología, en tanto que ciencia encargada do estudo da conduta humana, tamén achega o seu saber á investigación criminal. Así, aos psicólogos e psicólogas criminalistas das FCS correspóndelles especializarse en diversos coñecementos que lles permitan desenvolver, dominar e aplicar as distintas técnicas de investigación criminal. Tal como recolle González (2012, 2015) son catro as principais formas de intervención dos psicólogos e psicólogas na investigación criminal:

- En primeiro lugar, os/as profesionais da psicoloxía criminalística prestan apoio sobre terreo aos/ás instrutores/as de dilixencias, intervindo naqueles casos de especial dificultade. En caso de ser necesario, chegan a emitir informes técnico-periciais que se inclúen no atestado e que logo ratifican na vista oral. Este labor corresponde co exercicio da psicoloxía pericial-forense, e a súa máxima expresión represéntaa a elaboración de probas preconstituídas en casos de abuso sexual infantil e as valoracións de veracidade das testemuñas.
- En segundo lugar, os psicólogos e psicólogas criminalistas encárganse da análise e interpretación da información recollida, procurando formular inferencias e deducións acertadas, racionais e sen erros. Cabe aclarar que o/a psicólogo/a criminalista nin substitúe o investigador, nin ten como cometido a resolución de forma individual do crime. Pola contra, achega o seu saber e colabora co equipo investigador no razoamento do que ocorreu, quen estivo implicado e cales foron as razóns, previndo que se produzan erros durante estes razoamentos.
- En terceiro lugar, intervirán cos propios axentes investigadores, contribuindo á súa formación en técnicas de investigación criminal como as entrevistas, os interrogatorios, os perfís criminais, etc. Así mesmo, supervisan algunhas das actividades dos equipos investigadores co obxectivo de que estes alcancen uns elevados niveis de eficacia, que os leve a necesitar a participación dos/as especialistas psicólogos/as só en casos excepcionais. Destaca o labor de apoio que realizan a axentes de unidades especializadas como os Servizos de Atención á Familia (SAF), Servizos de Atención á Muller (SAM), os grupos de Menores (GRUME) e os equipos de Muller-Menor (EMUME).
- Por último, compételles especializarse nos coñecementos da psicoloxía criminalística e desenvolver novas técnicas que os/as investigadores poidan poñer en práctica e formalos nelas.

Así, o labor de psicólogas e psicólogos criminalistas inclúe as seguintes funcións:

a. Entrevista policial e interrogatorio.

A recollida de testemuños, tanto de vítimas ou testemuñas como de sospeitosos, eríxese como unha das grandes ferramentas das que dispoñen os corpos policiais para a investigación criminal. O seu obxectivo é obter declaracións o máis completas e exactas posibles, minimizando o trauma as persoas entrevistadas e protexendo os seus dereitos (González, 2008).

Os recordos das persoas implicadas transfórmanse, durante a investigación, en testemuños, que constitúen unha fonte vital de información para o desenvolvemento das investigacións criminais, especialmente cando non existe ningún outro tipo de indicio, como sucede en numerosos casos de abuso sexual a menores de idade ou a persoas con discapacidade. Con todo, ao tratarse dun indicio inmaterial, non se dispón de instrumentos físicos que permitan a súa recollida e tratamento de forma análoga aos dispoñibles para os indicios materiais. É por iso que recae sobre os/as propios/as investigadores/as toda a responsabilidade de protexer o que poderíamos denominar a escena mental do delito.

Por tanto, os/as investigadores/as han de ser adestrados para salvagardar de forma adecuada estes indicios, evitando contaminar ou destruír os recordos das persoas implicadas. Respecto diso, a psicoloxía ofrece unha incommensurable fonte de coñecementos que achegan os investigadores á obtención de testemuños de forma obxectiva e fiable.

Existen numerosos procedementos en relación á entrevista policial, sendo necesarios, por tanto, distintos niveis de especialización no adestramento dos/as axentes que desempeñen roles de entrevistador. Así, seguindo a González (2008), establécense as seguintes necesidades de formación na que intervirán os psicólogos e psicólogas criminalistas dos corpos policiais:

TODOS/AS OS/AS AXENTES

- Adestramento básico en habilidades sociais e de comunicación que favorezan relacións interpersoais adecuadas coas persoas entrevistadas e o manexo de escenarios policiais cotiáns (p. ex.: recollida de denuncias, atención ao cidadán, atención a implicados/as en delitos menores, etc.).
- Aprendizaxe de técnicas: escoita activa, parafraseo, resumo, preguntas, etc.

ESPECIALISTAS EN INVESTIGACIÓN CRIMINAL

- Técnicas para a xestión de situacións menos cotiáns en materia de seguridade cidadá.
- Manexo de estados emocionais alterados das vítimas e outras persoas implicadas en delitos: ira, hostilidade, depresión, abatemento, desorientación.

ESPECIALISTAS EN INVESTIGACIÓN CRIMINAL DE DELITOS GRAVES CONTRA AS PERSONAS

- Coñecemento de técnicas específicas para a abordaxe da comunicación, especialmente no trato con vítimas o implicados/as vulnerables: menores, persoas traumatizadas, persoas con discapacidade intelectual ou sensorial, etc.

PERSONAL ALTAMENTE ESPECIALIZADO PARA A INTERVENCIÓN EN ESCENARIOS COMPLEXOS

- Adestramento específico para o interrogatorio de delincuentes perigosos/as, especialmente se presentan compoñentes psicopatolóxicos.
- Adestramento para a intervención en negociacións en caso de toma de reféns, secuestros ou atrincheiramento.
- Preparación especial para a toma de declaración con menores de moi curta idade.
- Adestramento para o manexo de informadores/as ou confidentes.

b. Roldas recoñecemento.

As roldas de recoñecemento son dilixencias que poden ser practicadas durante a investigación policial de procesos penais, mediante as cales se pon á vista da vítima ou testemuña a persoa que teña que ser recoñecida, facéndoa comparecer en unión con outras de circunstancias exteriores semellantes. A persoa que deba practicar o recoñecemento manifestará se na rolda se atopa a persoa á que fixera referencia nas súas declaracións (Art. 369, Lei de axuízamento criminal).

Na actualidade, podemos dicir que son numerosas as achegas que a psicoloxía realizou no ámbito das roldas de identificación (Fariña, Arce, Real, 1994; Kneller e Harvey, 2016). As investigacións de aspectos como os procesos de codificación, o almacenamento e recuperación da memoria, as falsas memorias, a latencia de resposta nas identificacións, etc., foron cruciais para dotar as roldas de recoñecemento dun corpo metodolóxico que posibilite a súa realización dunha forma máis imparcial, fiable e efectiva.

Con todo, a fiabilidade desta técnica é aínda fráxil (Manzanero, 2010), por iso é polo que resulte esencial a adecuada preparación dos axentes policiais, pois as identificacións realizadas por testemuñas mediante roldas de recoñecemento constitúen unha evidencia de gran valor en moitos procedementos xudiciais.

c. Credibilidade da testemuña.

O obxectivo primordial de toda investigación levada por profesionais das forzas e corpos de seguridade e do contexto xudicial é a procura de información entre as vítimas e testemuñas dun feito delituoso co fin de conseguir evidencia para proseguir a investigación, esclarecer os feitos ou establecer a autoría dos mesmos (Arce e Fariña, 2006). Pero os estudos científicos chámannos a atención sobre algo que a miúdo é contraintuitivo, e é que a “verdade” é unha construción individual e social, e que depende da perspectiva da persoa (sobre todo se pensamos en vítimas, testemuñas ou imputados), por non dicir que a mentira implica ademais un xuízo moral (achegar deliberadamente unha información a propósito que non se axusta ao ocorrido). Na credibilidade da testemuña, débense ter en conta os erros (que non mentiras) que se poden producir nos procesos de codificación, retención e recuperación da memoria, e que dependen de multitude de factores sen que o suxeito perciba esa inexactitude (Manzanero, 2008; Manzanero e Diges, 1993). Trátase dunha valoración subxectiva da exactitude estimada da declaración dunha persoa e cuxa validez dependerá de aspectos como a pericia do/a entrevistador/a, o grao de colaboración do/a entrevistado/a, o tempo transcorrido dende os feitos e, evidentemente, do tipo de entrevista (Arce e Fariña, 2005, 2006; Vilariño, Arce e Fariña, 2013) así como da técnica de avaliación aplicada.

O procedemento que se segue nas unidades de Investigación da Garda Civil, nas que se valora de maneira global toda a información dispoñible (entrevistas a testemuñas, exame de espazos, itinerarios e demais xestións operativas) móstrase máis completo e fiable, a priori, que soamente a valoración forense de credibilidade á vítima. Aínda que é preciso contar con recursos adecuados e procedementos estandarizados para tratar axeitadamente a persoas que, presentando calquera tipo de vulnerabilidade (menores de idade, persoas con discapacidade intelectual, alteracións emocionais, enfermidade

mental, etc.), entran en contacto con institucións policiais e xudiciais, temos que afirmar que na actualidade, a psicoloxía xurídica e forense conta con técnicas de valoración da credibilidade con alto respaldo científico cuxa validez empírica ten sido probada en casuísticas específicas (Arce, Novo e Alfaro, 2000; Arce, Fariña, Carballal e Novo, 2009).

d. Perfís criminolóxicos.

O perfil criminolóxico é unha das técnicas de investigación criminal máis coñecidas. É definida como unha técnica de investigación xudicial que consiste en inferir aspectos psicosociais (personalidade, comportamento, motivación e aspectos demográficos) do perpetrador dun delito, con base nunha análise psicolóxica, criminalística e forense dos seus crimes, co fin de identificar un tipo de persoa (non unha persoa en particular) para orientar a investigación e a captura (Canter, 1995; Ibáñez, 2012; Soria e Sáiz, 2006; Soto, 2012).

A efectividade desta técnica no ámbito policial só pode garantirse a través da aplicación dos coñecementos achegados polas ciencias sociolóxica, criminolóxica e, en gran medida, psicolóxica. A través desta técnica, os/as psicólogos/as criminalistas poden ofrecer aos/as investigadores/as policiais características identificativas a persoa autora dun feito delituoso (condutuais, criminolóxicas, sociodemográficas ou de personalidade) analizando as evidencias obtidas na escena do delito, as características do propio delito e da vítima (Canter, 2000, 2004).

As unidades policiais das forzas e corpos de seguridade (FCS) no noso país están conformadas por persoal altamente cualificado do ámbito da psicoloxía criminalista. Son estes profesionais da psicoloxía quen posúen os suficientes coñecementos sobre as bases psicolóxicas do comportamento humano, o que os capacita para levar a cabo o estudo da personalidade e análise de condutas que dean co perfil da persoa autora dun delito.

A técnica do perfilamento aplicouse polas FCS na investigación criminal de asasinatos ou desaparicións de menores. Pero, non debemos obviar que a técnica do perfilamento criminal recibiu innumerables críticas derivadas da súa falta de apoio empírico. Con todo, na actualidade cóntase con modelos alternativos, utilizados polos corpos policiais, fundamentalmente o perfil indutivo.

A realización do perfil indutivo consiste na creación de tipoloxías ou taxonomías delituosas mediante procedementos estatísticos multivariantes, que permitan comprobar se existen tipos de persoas que cometen con máis probabilidade determinados delitos (Sotoca, 2016). Esta técnica é utilizada nas FCS do noso país para a elaboración de perfís criminais, de maneira destacada o perfil criminal de incendiarios forestais (González *et al.*, 2010), de agresores sexuais descoñecidos, pederastas, etc.

e. Autopsias psicolóxicas.

Trátase dunha técnica de exploración retrospectiva e indirecta utilizada para analizar os aspectos psicosociais dunha persoa falecida a través da reconstrución do seu estado psicolóxico ata o momento da morte, examinando tanto os seus comportamentos, os seus pensamentos, as súas emocións, como as relacións mantidas, co obxectivo de esclarecer as circunstancias do seu falecemento (García, 1999; Ibáñez, 2012).

Aínda que as primeiras referencias sobre a autopsia psicolóxica se centraban no estudo de casos de suicidio, as súas aplicacións variaron, chegando a ser utilizada para o esclarecemento das mortes dubidosas ou no estudo de accidentes de tráfico (Gómez-Segura, 1999). Con todo, aínda que foron moitas as investigacións realizadas con distintos obxectivos, aínda non se alcanzou un consenso respecto da validez desta técnica nin sobre a súa estandarización (Ibáñez, 2012).

f. Xestión de colaboradores e informadores e apoio a axentes encubertos.

Forman parte das funcións menos comúns dos psicólogos e psicólogas criminalistas das FCS. Con todo, son os/as profesionais que dispoñen da formación idónea para participar, por exemplo, na preparación e asesoramento dos funcionarios da Policía Xudicial que actúan como axentes encubertos en investigacións relacionadas co crime organizado ou o terrorismo. No desempeño destes labores, os psicólogos e psicólogas criminalistas aplican coñecementos derivados da psicoloxía como as técnicas de persuasión, de entrevista, de manexo da tensión ou de toma de decisións.

3.1.2 Intervención en situacións de emerxencia.

Os psicólogos e psicólogas criminalistas das FCS tamén desempeñan o seu labor en funcións que van máis aló da investigación criminal, por exemplo, en contextos de emerxencia nas que intervéñ a Policía Xudicial. Os estados de emerxencia nos que interveñen pódense dividir en dous; por unha banda as catástrofes e accidentes con vítimas múltiples e por outro as situacións de atrincheiramento, toma de reféns ou secuestros (González, 2015).

Cómpre lembrar que a función que realizan nestes escenarios os psicólogos e psicólogas criminalistas afástase da función asistencial. Pola contra, actívanse para integrarse no dispositivo de investigación policial ao servizo do xuíz/a de instrución. Por tanto, realizan tarefas similares ás descritas ata o momento. Dadas as características dos implicados nestes sucesos, xeralmente traumatizados, os/as psicólogos/as criminalistas configúranse como os profesionais indicados para levar a cabo a obtención de datos tanto de vítimas sobreviventes e testemuñas como de familiares. Así mesmo, intervirán na coordinación do dispositivo psicosocial coa pretensión de que as súas actuacións non prexudiquen os procesos policiais.

3.1.3 Participación en grupos de traballo técnicos e científicos.

Os psicólogos e psicólogas criminalistas das FCS teñen a posibilidade de integrarse en grupos de traballo técnicos e científicos, co obxectivo de levar a cabo estudos de criminalidade de interese no ámbito da seguridade e de desenvolver o I+D+i das técnicas de investigación criminal. Dadas estas funcións de nivel estratéxico que desempeñan os profesionais da psicoloxía criminalista, na actualidade podemos atopar os psicólogos e psicólogas criminalistas das FCS participando, por exemplo, en proxectos de investigación universitarios ou en grupos de traballo multidisciplinar para o estudo, deseño e execución de novas técnicas ou protocolos (González, 2015).

Destacan entre as investigacións levadas a cabo na actualidade, por exemplo: o desenvolvemento de técnicas de perfilado indirecto de personalidade, protocolos de intervención policial con persoas con discapacidade intelectual, protocolos para a condución da proba preconstituída en caso de abuso sexual infantil ou con outras vítimas especialmente vulnerables, etc.

4. PSICOLOXÍA POLICIAL.

A psicoloxía policial constitúe unha das especialidades da psicoloxía xurídica. Podemos definila como a aplicación profesional da psicoloxía aos procesos organizativos de selección de persoal para o ingreso nas forzas e corpos de seguridade, de asistencia clínica ou psicosocial e de formación e especialización nas academias ou centros formativos (Bull *et al.*, 2006; Canter, 2004; Garrido, Masip e Ferreiro, 2006; González, 2015; Ibáñez e González, 2002; Soria, 2006).

O ano 1977 constitúe a data a partir da cal a psicoloxía policial dispón de soporte legal para o desenvolvemento das súas actividades no ámbito policial. O Real Decreto 2840/1977, de 28 de outubro, establece a creación do Servizo de Psicoloxía e Psicotecnica das Forzas Armadas, de aplicación tamén na Garda Civil e na entón denominada Policía Armada. Posteriormente, créase o Servizo de Psicoloxía e Psicotecnica da Garda Civil en 1979 e as Normas para o Servizo de Psicoloxía da Policía Nacional en 1982.

Finalmente, a Lei Orgánica 2/1986, do 13 de marzo, de Forzas e Corpos de Seguridade do Estado, no seu preámbulo, recolle claramente a necesidade de aplicación da psicoloxía nas FCS ao establecer “a esixencia dunha actividade de formación e perfeccionamento permanentes, sobre a base dunha adecuada selección que garanta o equilibrio psicolóxico da persoa”.

Así, actualmente, a psicoloxía policial atópase totalmente integrada no ámbito das Forzas e Corpos de Seguridade en España, onde psicólogos e psicólogas desempeñan funcións de selección, formación e asistencia. En concreto, a Garda Civil conta na súa estrutura cun Servizo de Psicoloxía, adscrito ao Mando de Persoal e Formación (Figura 4), no que se enmarcan os psicólogos e psicólogas policiais con funcións propias da psicoloxía clínica, organizacional e educativa.

Pola súa banda, no Corpo Nacional de Policía, os labores de psicoloxía policial son levados a cabo por profesionais integrados na División de Persoal e a División de Formación e Perfeccionamento, adscritas á Xefatura Central de Recursos Humanos e Formación (Figura 5). Tal como recolle o Real Decreto 1484/1987, no Corpo Nacional de Policía existirán prazas de facultativos e técnicos, cubertas por funcionarios de carreira de calquera administración pública, que darán apoio á función policial. Entre estes facultativos atópanse os psicólogos e psicólogas do corpo, que se encargarán da aplicación e desenvolvemento dos coñecementos e técnicas propias da psicoloxía no campo das competencias atribuídas á Dirección Xeral da Policía en todo o relacionado co exercicio da función policial.

Figura 4. O Servizo de Psicoloxía na estrutura da Garda Civil. Real Decreto 770/2017, de 28 de xullo.

Figura 5. A psicoloxía policial na estrutura do Corpo Nacional de Policía. Real Decreto 770/2017, de 28 de xullo.

4.1. Funcións e procedementos da psicoloxía policial.

4.1.1. Selección.

O proceso de selección nas FCS ten como propósito dispoñer nos corpos policiais de homes e mulleres adecuadamente capacitados para dar resposta aos labores que lles serán atribuídos. O desempeño profesional require de calquera membro destas organizacións unha serie de aptitudes e características de personalidade que serán avaliadas durante o proceso selectivo. Estes aspectos valoraranse mediante a aplicación de probas estandarizadas, fundamentalmente de intelixencia e personalidade, e a realización de entrevistas persoais.

Este proceso selectivo debe servir para detectar a idoneidade dos/as candidatos/as para adecuarse ás esixencias da función policial. Así, de forma xeral, o psicólogo ou psicóloga das FCS que leve a cabo tarefas de selección, valorará nas persoas aspirantes cuestións como a aptitude intelectual (intelixencia xeral, capacidade de aprendizaxe, análise e razoamento, potencial cognitivo, etc.), habilidades de comunicación e relacións interpersoais, manexo da tensión e as frustracións, autocontrol, motivación, habilidades para a resolución de problemas, confianza nun mesmo, aceptación da xerarquía e as normas ou capacidade de traballo en equipo, entre outras.

A diversidade de misións encomendadas aos corpos policiais da Garda Civil e Corpo Nacional de Policía, fai que nos mesmos existan múltiples especialidades, que requiren de axentes dotados dunhas calidades psicolóxicas específicas que varían en función do posto. Da mesma maneira, os cargos de responsabilidade esixirán de quen os ocupe unhas condicións profesionais e persoais determinadas, como a capacidade de liderado ou de xestión dos recursos humanos. Este contexto xustifica que a intervención do psicólogo ou psicóloga das FCS se estenda aos procesos selectivos de ascensos e de ingreso en grupos especiais. A psicoloxía desempeña un papel relevante nos devanditos procesos, para os cales o psicólogo/a de as FCS deberá estar capacitado para valorar en que medida o candidato ou candidata se axusta a un perfil profesional concreto.

Por todo iso, o psicólogo ou psicóloga que desempeñe o seu labor nos procesos de selección dentro dos corpos policiais ha de posuír as habilidades adecuadas para realizar a avaliación de individuos por medio de entrevistas, test e observación, así como para formular conclusións acerca dos resultados desta avaliación. O obxectivo último deste proceso será garantir entre os membros do corpo un adecuado desempeño profesional así como o benestar psicolóxico durante o mesmo.

4.1.2. Formación.

Unha vez finalizado o proceso selectivo para o ingreso nas FCS, as persoas aspirantes admitidas deben iniciar un período de formación teórico-práctico nos centros de ensino do corpo policial ao que accedese. Este período de formación ten como obxectivo lograr a capacitación profesional dos futuros integrantes da organización para adecuarse á función policial que desempeñarán. Nesta formación intervirá o psicólogo ou psicóloga das FCS ocupándose dos contidos que concirnen ao ámbito da psicoloxía.

As temáticas formativas a nivel básico nas que intervén o psicólogo ou psicóloga policial son diversas, abarcando dous bloques diferentes, tal como recolle Soria (2006):

- Bloque relacionado coa práctica profesional, realizando actividades de formación en relacións humanas, psicoloxía do comportamento individual e colectivo, habilidades de asistencia á cidadanía, adestramento para a actuación con poboacións especiais e vitimizadas, técnicas de entrevista a testemuños, declaración de detidos, etc.
- Bloque relacionado coa organización policial: formación en aspectos tales como o manexo da tensión, técnicas de comunicación, solución de conflitos e motivación persoal ou habilidades sociais.

O psicólogo ou psicóloga policial tamén intervirá na formación de ingreso ou promoción a categorías superiores, tanto do Corpo Nacional de Policía como da Garda Civil. Esta formación terá unha maior duración que a formación de ingreso en escalas básicas e seguirá abarcando contidos relacionados coa psicoloxía. A participación do psicólogo ou psicóloga concrétese en aspectos formativos tales como: recursos humanos, liderado, estilos de dirección, comunicación, motivación, toma de decisións, tensións, xestión de conflitos, técnicas de negociación, psicoloxía dos grupos, etc.

Os psicólogos e psicólogas policiais participarán tamén na formación de niveis especializados, que variará os seus contidos en función da área de actuación concreta para a que se realice a preparación. Por último, poderán participar tamén nos cursos de actualización e especialización para os membros do corpo ao que pertencen.

Ademais, os psicólogos ou psicólogas das FCS a quen corresponda levarán a cabo funcións de apoio a titores/as e alumnado dos centros de ensino e de avaliación e planificación psicopedagóxica dos plans formativos do corpo ao que pertenza.

4.1.3. Asistencia.

O desempeño da función policial supón unha proba constante na que o equilibrio psíquico dos profesionais é sometido a exame. A tarefa policial presenta unhas características definitorias propias como son o constante contacto coa cidadanía, os estereotipos asociados, o traballo en contextos evocadores de emocións, o afrontamento de situacións estresantes ou de risco, e o porte de armas, entre outras, que fan deste traballo un estresor continuo. Así, a profesión policial é considerada na actualidade unha das máis estresantes (Cooper, Davidson e Robinson, 1982; Luceño, Rubio, Díaz e Martín, 2010; Toch, 2002)

Este contexto laboral e os riscos aos que se expoñen co seu labor os/as profesionais dos corpos de seguridade, poden menoscabar o seu benestar psicolóxico, interferindo así no adecuado desempeño das súas funcións. Tal como establecía Yagüe (1994), esta situación presenta unha dobre incidencia, por unha banda no/a profesional como persoa e por outra na cidadanía, destinataria principal do traballo do/a profesional dos corpos de seguridade. Ademais, podemos incluír a organización á que pertence o/a profesional como o terceiro elemento afectado.

Todo este contexto pon de manifesto a necesidade de contar con servizos específicos de asistencia psicolóxica aos/ás profesionais dos corpos e forzas de seguridade, que cumpran as funcións de prevención e intervención adaptadas ás necesidades específicas do colectivo. Así, o Corpo Nacional de Policía e a Garda Civil contan na súa estrutura con psicólogos e psicólogas que levan a cabo esta función asistencial, centrando o seu labor na atención e seguimento dos/as profesionais que se atopan de baixa por motivos psicolóxicos, así como no apoio emocional e intervención psicoterapéutica con profesionais que experimentasen situacións críticas ou que de forma voluntaria soliciten a asistencia psicolóxica.

O/A profesional da psicoloxía desempeña un papel de vital importancia dentro das FCS no seu rol asistencial. No caso concreto da Garda Civil podemos atopar os seguintes programas de intervención nos que a función dos psicólogos e psicólogas resulta primordial, deixando patente a valiosa achega que a psicoloxía fai ao ámbito policial.

Teléfono de Atención Psicolóxica para Persoal da Garda Civil

É un servizo de atención psicolóxica permanente e inmediata posto a disposición de todo o persoal da Garda Civil que atravesese situacións persoais de crises que afecten o seu benestar psicolóxico. Tamén aquelas persoas, familiares, amizades e/ou compañeiros/as, que perciban sinais de alerta ou sexan coñecedoras de situacións de sufrimento psíquico entre algunha persoa pertencente á Garda Civil, poderán facer uso do Teléfono de Atención Psicolóxica para poñer en coñecemento tal circunstancia.

Os principios da asistencia que se presta desde este servizo son, fundamentalmente, a confidencialidade, gratuidade, a dispoñibilidade 24 horas para a atención e a asistencia especializada por psicólogos ou psicólogas. Trátase dun recurso destinado á prevención, a orientación e a intervención en situacións que supoñan un risco para o adecuado desempeño profesional e persoal da persoa afectada. De maneira especial, esta ferramenta é utilizada para a prevención de condutas suicidas dentro do corpo.

PLAN PREVENTIVO DE ASISTENCIA PSICOLÓXICA (PPAP)

Conxunto de medidas levadas a cabo dentro da Garda Civil, co obxectivo fundamental de reducir as condutas suicidas, que se enmarca dentro dun obxectivo máis amplo, o de mellorar as condicións psicosociais das persoas integrantes do corpo. Este plan preventivo engloba ás seguintes tres áreas de actuación:

Prevención primaria: co obxectivo de controlar a aparición de factores de risco que poden levar os membros do corpo a desenvolver condutas suicidas. Enmarcadas nesta área de actuación, o Servizo de Psicoloxía da Garda Civil levará a cabo accións tales como:

- Accións de intervención, formación e investigación levadas a cabo por un Equipo de Especialistas en Conduta Suicida, adscrito ao Servizo de Psicología da Garda Civil.
- Probas de avaliación do risco de conduta suicida durante os procesos selectivos.
- Revisión plans de estudo para a introdución de contidos teórico-prácticos sobre competencias emocionais.
- Campañas divulgativas sobre o suicidio que cheguen a todos os compoñentes do Corpo así como aos seus familiares.

Prevención secundaria: co obxectivo de detectar e avaliar o persoal que se atopa en situación de risco, intervindo sobre o contexto profesional, persoal e/ou familiar para reduci-lo.

- Intervención con persoas do Corpo nas que se detectaron indicadores de risco, condutas anómalas ou que se atopen en claras situacións de risco.
- Aplicación de probas de avaliación específicas do risco de condutas suicidas nas avaliacións psicolóxicas periódicas.

Prevención terciaria: co obxectivo de adoptar medidas unha vez que un suxeito xa realizou unha tentativa de suicidio, que se consumou ou non. Persegúirase evitar a repetición do acto, no seu caso, mediante a adopción de medidas terapéuticas, e paliar ou evitar posibles consecuencias psicolóxicas negativas na contorna do suicida.

Programa de Asistencia Psicolóxica con Afectados de atentados Terroristas

Programa de atención psicolóxica para gardas civís e familiares que se viron afectados por atentados terroristas. Este programa diríxese ao persoal da Garda Civil en situación de inactividade laboral derivada dun atentado terrorista e que voluntariamente desexe recibir asistencia. Así mesmo, a participación no programa está aberta aos familiares (ata 2º grao) diagnosticados con algún trastorno psicolóxico por este motivo.

Os psicólogos e psicólogas do Servizo de Psicología da Garda Civil, despois de ser formados no tratamento psicolóxico especializado para trastornos mentais derivados de atentados terroristas, interveñen tanto na avaliación como no tratamento destes trastornos. As problemáticas máis frecuentes sobre as que terán que intervir os psicólogos e psicólogas do corpo son: o trastorno por estrés post-traumático, trastorno de pánico, depresión e trastornos de ansiedade, entre outros.

Estes tratamentos implican a avaliación e o tratamento individualizado, axustado ás necesidades específicas das persoas afectadas e o seguimento dos casos. O obxectivo último será conseguir a recuperación da persoa para levar a cabo unha vida normalizada no ámbito persoal, familiar e laboral.

5. PROTOCOLOS DE ACCESO

O Real Decreto 1484/1987 establece no seu artigo 6 que no Corpo Nacional de Policía existirán as prazas de facultativos e de técnicos, con títulos dos grupos A e B, que sexan necesarias para a cobertura e apoio da función policial. Recolle ademais que, se as circunstancias o esixen, poderán contratarse temporalmente especialistas, en réxime laboral para o desempeño de tales funcións.

Entre estes facultativos atópanse os psicólogos e psicólogas do corpo que exercen as funcións de selección e formación. Adscritos á Xefatura Central de Recursos Humanos e Formación, os/as profesionais que desexan ingresar como persoal laboral fixo han de superar as correspondentes probas selectivas convocadas para o efecto (concurso, concurso-oposición ou oposición). As persoas aspirantes han de cumprir cos requisitos establecidos nas bases das convocatorias das citadas probas (titulación académica, idade, aptitudes para o desempeño dos postos, etc.).

Aquel psicólogo/a que desexa exercer como tal dentro dos corpos policiais deberá, por medio do sistema concurso oposición, superar un proceso selectivo para a escala facultativa superior no caso da Garda Civil e escala executiva no caso do Corpo Nacional de Policía. Para o mesmo deberase cumprir o criterio específico de “estar en posesión do título de Enxeñeiro técnico, Arquitecto técnico, Diplomado universitario ou Grao”, sendo neste caso a Licenciatura ou Grao en Psicoloxía. Así mesmo, a través de oposición libre para o ingreso na escala básica dos corpos policiais, o psicólogo ou psicóloga poderá acceder por promoción interna a estes postos de escala superior. En todo caso, as persoas candidatas terán que superar distintas probas: de aptitude física, de coñecementos, recoñecemento médico, entrevista persoal, e test psicotécnicos.

Ademais, por motivos de necesidade ou urxencia, pódese ingresar, tamén, como persoal laboral temporal, en vacantes existentes, e por motivos de necesidade ou urxencia, previa autorización do Ministerio de Facenda e Administracións Públicas. A selección faise a través do Servizo Público de Emprego Estatal (SEPE) para o que é requisito imprescindible estar apuntado nos mesmos como demandantes de emprego. O SEPE propón tres aspirantes por praza, aos que se barema de acordo cunhas bases (tempo de servizo anteriormente prestado e titulacións académicas). Desempéñanse estes postos ata que sexan ocupados por persoal laboral fixo. Débense reunir os requisitos de titulación académica e demais para poder ser contratados.

Despois de que se falou de psicólogos e psicólogas contratados que prestan servizo dentro do Corpo Nacional de Policía, é interesante coñecer que, seguindo o ordenado na Lei Orgánica de Forzas e Corpos de Seguridade, se creou hai poucos anos a chamada Escala Facultativa, con obxecto de dotar a Institución de persoal cualificado para funcións moi específicas, como médicos/as, letrados/as, biólogos/as, etc., e entre os que se atopan os psicólogos e psicólogas, tanto en área formativa como asistencial, podendo acceder á mesma funcionarios públicos titulados, pero non necesariamente policías. O cal constitúe unha fórmula de acceso desde o exterior e, en forma directa, a postos de traballo profesional.

6. CONCLUSIONS

A psicoloxía xurídica, experimentou un avance altamente significativo nos últimos anos. A súa aplicación no ámbito das forzas e corpos de seguridade, así como nas forzas armadas, é máis que relevante e constitúe unha necesidade incuestionable, aínda que se atopa polo momento nun proceso de desenvolvemento e perfeccionamento.

Respecto da práctica profesional da psicoloxía xurídica no ámbito da seguridade pública, a mesma preséntase como un camiño de difícil percorrido para as persoas formadas en psicoloxía. Actualmente, pertencer ás institucións policiais é unha condición imprescindible para desenvolver de forma profesional as especialidades de psicoloxía criminalística e psicoloxía policial. Non cabe, por tanto, o desempeño profesional destas especialidades desde o ámbito privado. Aínda que, a incorporación paulatina de novos/as profesionais da psicoloxía ás FCS resulta esperanzadora para aqueles/as que deciden canalizar o seu futuro laboral nesta área.

Desde o ámbito académico, os psicólogos e psicólogas poden prestar a súa colaboración aos corpos policiais, o que se presenta como outra vía de desenvolvemento profesional. Mediante a realización de investigacións, por exemplo en equipos de investigación universitarios, os psicólogos e psicólogas achegan os seus coñecementos para contribuír á mellora das técnicas e procedementos utilizados tanto na investigación criminal, como nos procesos de selección, formación e asistencia dentro das FCS. Constitúe un ámbito profesional de indubidable atractivo, que non só impulsa o desenvolvemento científico da disciplina, senón que propicia o fortalecemento das institucións policiais, ao mellorar o seu rigor metodolóxico, optimizando as técnicas utilizadas e identificando as súas debilidades.

Por último, parécenos importante destacar o papel dos psicólogos e psicólogas asistenciais dentro das FCS. Tal como quedou reflectido nesta guía, os membros das FCS enfróntanse diariamente a retos que poñen a proba o seu benestar físico e, especialmente, psicolóxico. Os/as profesionais da psicoloxía han de levar a cabo funcións de prevención e intervención sempre adaptadas ás necesidades específicas que presenta un colectivo como o das FCS. É por iso que a formación especializada non debe ser un tema banal, moi pola contra, só a través desta, os/as profesionais da psicoloxía poderán ofrecer unha asistencia de calidade aos membros das FCS, que reverta nunha mellora da saúde laboral nas institucións policiais.

Referencias Bibliográficas

- Arce, R., Fariña, F., Carballal, A., e Novo, M. (2009). Creación y Validación de un protocolo de evaluación forense de las secuelas psicológicas de la violencia de género. *Psicothema*, 21, 241-247.
- Arce, R., Novo, M., e Alfaro, E. (2000). La obtención de la declaración en menores y discapacitados. En A. Ovejero, M. V. Moral, e P. Vivas (Eds.), *Aplicaciones en psicología Social* (pp. 147-151). Madrid: Biblioteca Nueva.
- Arce, R., e Fariña, F. (2005). Peritación psicológica de la credibilidad del testimonio, la huella psíquica y la simulación: El Sistema de Evaluación Global. *Papeles del Psicólogo*, 26, 59-77.
- Arce, R., e Fariña, F. (2006). Psicología del testimonio y evaluación cognitiva de la veracidad de testimonios y declaraciones. En J. C. Sierra, E. M. Jiménez, e G. Buela-Casal (Coords.), *Psicología Forense: Manual de técnicas y aplicaciones*, (pp. 563-601). Madrid: Biblioteca Nueva.
- Bull, R., Cooke, C., Hatcher, R., Woodhamns, J., Bilby, C., e Grant, T. (2006). *Criminal Psychology: a beginner's guide*. Oxford: Oneworld.
- Canter, D. (1995). The psychology of profiling. En R. Bull y D. Carson (Eds.), *Handbook of Psychology in Legal Contexts* (pp. 343-355). New York: Wiley.
- Canter, D. (2000). Offender profiling and criminal differentiation. *Legal and Criminological Psychology*, 5, 23-46.
- Canter, D. (2004). Offender profiling and Investigative Psychology. *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling*, 1, 1-15.
- Consejo General de Colegios Oficiales de Psicólogos (1998). *Perfiles profesionales del psicólogo*. Madrid: Consejo General de Colegios Oficiales de Psicólogos.
- Cooper, C. L., Davidson, M. J., e Robinson, P. (1982). Stress in the police service. *Journal of Occupational and Environmental Medicine*, 24, 30-36.
- De Nicolás, L. (1995). Perfil, rol y formación del psicólogo jurídico. *Papeles del Psicólogo*, 63, 53-68.
- Fariña, F., Arce, R., e Novo, M. (2005). ¿Qué es la Psicología Jurídica? En R. Arce, F. Fariña, e M. Novo (Eds.), *Psicología jurídica* (pp. 9-20). Santiago de Compostela: Xunta de Galicia, Consellería de Xustiza, Interior e Administración Local.
- Fariña, F., Arce, R., e Real, S. (1994). Ruedas de identificación: de la simulación a la realidad. *Psicothema*, 6, 395-402.
- García, T. (1999). La Autopsia Psicológica en muertes violentas. *Revista Española de Medicina Legal*, 23, 75-82.
- Garrido, E., Masip, J., e Herrero, C. (2006). *Psicología Jurídica*. Madrid: Pearson Prentice Hall.
- Gómez Segura, J. (1999). *Estudio del factor humano en la causación de accidentes de circulación por distracción*. Dirección General de la Guardia Civil. Gabinete de Psicología de la Agrupación de Tráfico.
- González, J. L. (2008). La entrevista policial. *Ciencia Policial, Revista Técnica de la Dirección General de la Policía*, 88, 15-34.
- González, J. L. (2012). La psicología criminalista en la Guardia Civil: presente y futuro. *Revista Profesional Guardia Civil*, 820, 99-102.
- González, J. L. (2015). La Psicología Criminalista en España: presente y futuro. *Papeles del Psicólogo*, 36, 109-116.
- González, J. L., Sotoca, A., Martín, M. J., Rodríguez, R., Rosique, M. T., e Martínez, J. M. (2010). Aplicación práctica del perfilamiento criminal: perfil psicosocial del incendiario forestal. En J. Jiménez (Ed.), *Manual Práctico del Perfil Criminológico* (pp. 345-370). Valladolid: Lex-Nova.
- Ibáñez, J. (2012). *Técnicas de Investigación Criminal*. Madrid: Dykinson.
- Ibáñez, J., e González, J. L. (2002). La Psicología en las Fuerzas y Cuerpos de Seguridad. En J. Urra (Comp.), *Tratado de psicología forense* (pp. 489-505). Madrid: Siglo XXI.
- Jiménez, J. (2015). *Psicología e investigación criminal. Psicología Criminalista*. Valladolid: Lex Nova.
- Kneller, W., e Harvey, A. (2016). Lineup identification accuracy: The effects of alcohol, target presence, confidence ratings and response time. *The European Journal of Psychology Applied to Legal Context*, 8, 11-18.
- Lei Orgánica 2/1986, de 13 marzo, de Forzas e Corpos de Seguridade. Publicado no Boletín Oficial del Estado nº 63 do 14 de marzo de 1986.

- López de la Piedra, M. (2016). Desarrollo histórico y concepto de perfilación e investigación criminal. En M. Soria e J. Romo (Coords.), *Manual de perfilación criminal y análisis de conducta criminal* (pp. 1-27). Madrid: Pearson Educación S.A.
- Luceño, L., Rubio, S., Díaz, E., e Martín, J. (2010). *Percepción de riesgos psicosociales en distintas muestras de trabajadores españoles*. *EduPsykhé*, 9, 119-141.
- Manzanero, A. L. (2008). *Psicología del Testimonio: Una aplicación de los estudios sobre la memoria*. Madrid: Pirámide.
- Manzanero, A. L. (2010). *Memoria de Testigos: Obtención y valoración de la prueba testifical*. Madrid: Pirámide.
- Manzanero, A. L. (2015). *Psicología Jurídica*. *Papeles del Psicólogo*, 36, 81-82.
- Manzanero, A. L., e Díges, M. (1993). Evaluación subjetiva de la exactitud de las declaraciones: La credibilidad. *Anuario de Psicología Jurídica*, 3, 7-27.
- Muñoz, J. M., Manzanero, A. L., Alcázar, M. A., González, J. L., Pérez, M. L., e Yela, M. (2011). *Psicología Jurídica en España: Delimitación Conceptual, Campos de Investigación e Intervención y Propuesta Formativa dentro de la Enseñanza Oficial*. *Anuario de Psicología Jurídica*, 21, 13-14.
- Oscá-Lluch, J., González-Sala, F., e Fonseca, S. (2014). Caracterización de la investigación en Psicología Jurídica mediante la Web of Science. En R. Arce, F. Fariña, M. Novo e D. Seijo (Eds.), *Psicología Jurídica: Investigación-Acción* (pp.15-26). Santiago de Compostela: Sociedad Española de Psicología Jurídica y Forense.
- Real Decreto 1484/1987, de 4 de decembro, Sobre normas xerais relativas a escalas, categorías, persoal facultativo e técnico, uniformes, distintivos e armamento do Corpo Nacional de Policía. Publicado no Boletín Oficial do Estado, 291 do 5 de decembro de 1987.
- Real Decreto 2840/1977, de 28 de outubro, polo que se crea el Servizo de Psicología y Psicotecnia das Forzas Armadas. Publicado no Boletín Oficial do Estado, 276 do 18 de novembro de 1977.
- Real Decreto 770/2017, de 28 de xullo, polo que se desenrola la estrutura orgánica básica do Ministerio do Interior. Publicado no Boletín Oficial do Estado, 180, do 29 de xullo do 2017.
- Sáiz, M., e Sáiz, D. (2006). Aproximación histórica al desarrollo de la psicología en el marco jurídico español. En M. A. Soria e D. Sáiz (Eds.), *Psicología Criminal* (pp. 1-23). Madrid: Pearson Educación, S.A.
- Soria, M. A. (2006). La Psicología Policial. En M. A. Soria e D. Sáiz, (Coords.), *Psicología Criminal* (pp. 275-310). Madrid: Pearson.
- Soria, M. A., e Sáiz, D. (2006). *Psicología Criminal*. Madrid: Prentice-Hall.
- Soria, M. A., e Simó, S. (2015). Relación jurídica y ámbito aplicado de la Criminología Forense.: del modelo anglosajón al español. *Revista Electrónica de Ciencia Penal y Criminológica*, 17-r5, 1-22. Recuperado de <http://criminet.ugr.es/recpc/17/recpc17-r5.pdf>
- Soto, J. E. (2012). *La investigación psicológica de los delitos violentos. El método V.E.R.A.: Estudio de la víctima, de la escena del delito, de la reconstrucción del delito y del autor*. (Tesis Doctoral). Universidad Camilo José Cela, Madrid.
- Sotoca, A. (2016). *Perfil criminológico del incendiario forestal: estudio empírico basado en la evidencia* (Tesis Doctoral). Universidad Complutense de Madrid: Madrid.
- Toch, H. (2002). *Stress in policing*. Washington, DC: American Psychological Association.
- Vilariño, M., Arce, R., e Fariña, F. (2013). Forensic-Clinical interview: Reliability and validity for the evaluation of psychosocial injury. *The European Journal of Psychology Applied to Legal Context*, 5, 1-21.
- Yagüe, M. (1994). *Psicología Policial*. *Papeles del Psicólogo*, 60, 54-63.

Contenido

1. Marco conceptual, psicoloxía xurídica.....	3
2. Psicoloxía xurídica nas forzas e corpos de seguridade	4
3. Psicoloxía criminalista	5
3.1. Funcións e procedementos da psicoloxía criminalista	7
3.1.1. Investigación criminal.....	7
3.1.2. Intervención en situacións de emerxencia.	12
3.1.3. Participación en grupos de traballo técnicos e científicos.	12
4. Psicoloxía policial	13
4.1. Funcións e procedementos da psicoloxía policial.....	15
4.1.1. Selección.	15
4.1.2. Formación.....	15
4.1.3. Asistencia	16
5. Protocolos de acceso	19
6. Conclusións	20
Referencias bibliográficas	21

